

УДК: 343.412

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.32>

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Коваленко І.А.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету
технологій та дизайну
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7595-777X>
e-mail: ilchenkoin@ukr.net

Коваленко І.А. Проблеми захисту в Україні та зарубіжний досвід запобігання від домашнього насильства.

У статті розглянуто проблему домашнього насильства, що, на превеликий жаль, має місце станом на сьогоднішній день в Україні. За останні 3 роки Україна в кайданах різного роду чинників, які дуже впливають на психологічний стан людей. Спочатку це пандемія, наразі війна. Спеціалісти не встигають розробляти заходи, які б попереджали виникнення даного роду насильства. Однак, точно попередити це неможливо.

Проблеми захисту від домашнього насильства можна розділити на кілька основних груп.

Брак ефективного законодавства та його застосування: Нерідко законодавство не відповідає потребам часу і не містить достатньої кількості захисних механізмів. Крім того, часто недостатньо ефективно застосовуються існуючі закони, в результаті чого насильники лишаются поза правосуддям.

Соціально-економічні чинники: Низький рівень соціально-економічного розвитку регіону, невисока освітність та культурний рівень сімей, небезпечні традиції та вірування, які підтримують насильство, можуть сприяти поширенню домашнього насильства.

Стійкі стереотипи та низька освітньо-інформаційна культура: Нерідко жертви не звертаються за допомогою через стійкі стереотипи стосовно ролі чоловіка та жінки в сім'ї, страх перед реакцією суспільства та боязнь втрати дітей, а також через низьку освітньо-інформаційну культуру, яка не дає можливості свідомо визнати проблему та шукати шляхи її вирішення.

Недостатня допомога та підтримка жертв: Не завжди жертвам надається достатня допомога та підтримка після того, як вони звернулися за допомогою, що може зумовлювати їх подальше залишення у відносинах з насильником.

Недостатня робота з насильниками: Зазвичай, застосовуються різні форми покарання для насильників, однак поки не буде зроблено достатньої роботи з їх реабілітації, проблема із виникнення домашнього насильства нікуди не дінеться.

Ще одна проблема полягає у тому, що багато жертв домашнього насильства не звертаються за допомогою до правоохоронних органів чи соціальних служб через страх, недовіру до системи або через фінансову залежність від насильника. Тому важливо вдосконалювати механізми звернення жертв за допомогою, забезпечення конфіденційності і безпеки під час звернення, а також забезпечення розуміння жертвами того, що їхні права будуть захищені [1, с. 175].

Ключові слова: наслідки домашнього насильства, розробка ефективних методів захисту, стрес, загроза життю та здоров'ю, психологічна травма, зарубіжний досвід.

Kovalenko I.A. Problems of protection in Ukraine and foreign experience of prevention from domestic violence.

The article examines the problem of domestic violence, which, unfortunately, is taking place in Ukraine today. Over the past 3 years, Ukraine has been shackled by various factors that greatly affect the psychological state of people. First it's a pandemic, now it's a war. Specialists do not have time to develop measures that would prevent the occurrence of this type of violence. However, it is impossible to predict exactly.

Problems of protection against domestic violence can be divided into several main groups.

Lack of effective legislation and its application: Often the legislation does not meet the needs of the times and does not contain a sufficient number of protective mechanisms. In addition, existing laws are often not applied effectively enough, as a result of which rapists remain outside justice.

Socio-economic factors: Low level of socio-economic development of the region, low education and cultural level of families, dangerous traditions and beliefs that support violence can contribute to the spread of domestic violence.

Persistent stereotypes and low educational and informational culture: Victims often do not seek help due to persistent stereotypes regarding the role of men and women in the family, fear of society's reaction and fear of losing children, as well as due to a low educational and informational culture that does not provide opportunities consciously recognize the problem and look for ways to solve it.

Inadequate help and support for victims: Victims are not always given enough help and support after seeking help, which can lead to them remaining in the relationship with the abuser.

Inadequate work with rapists: Usually, various forms of punishment are used for rapists, but until sufficient work is done to rehabilitate them, the problem of domestic violence will not go away.

Another problem is that many victims of domestic violence do not seek help from law enforcement or social services because of fear, distrust of the system, or financial dependence on the abuser. Therefore, it is important to improve mechanisms for victims to seek help, to ensure confidentiality and safety during the application, as well as to ensure that victims understand that their rights will be protected.

Key words: consequences of domestic violence, development of effective methods of protection, stress, threat to life and health, psychological trauma, foreign experience.

Постановка проблеми. Проблемою є і відсутність чіткої системи реагування на випадки домашнього насильства з боку правоохоронних органів і соціальних служб. Для досягнення успіху у боротьбі з домашнім насильством потрібна комплексна система дій, включаючи надання підтримки жертвам, відповідальність насильників, попередження випадків насильства, забезпечення правильного інформування громадськості і т.д.

Для вирішення цих проблем необхідно посилити заходи щодо попередження насильства в родині, забезпечення жертвам підтримки і захисту, розвиток ефективної системи реагування на випадки домашнього насильства з боку правоохоронних органів і соціальних служб, зміну культури насильства в суспільстві, а також розроблення і впровадження відповідного законодавства [2, с. 45].

Стан опрацювання проблеми. Вивченню окремих аспектів проблем домашнього насильства присвячені праці таких відомих вітчизняних науковців як: Н.О. Марута, Б.М. Михайлов, Т.О. Перцева, А.В. Запорожцев, А.В. Лабунь, Д.Г. Заброта, О.М. Джужа та ін. Водночас треба визнати, що науковці не здійснили комплексного висвітлення шляхів вирішення та запобігання домашнього насильства, у зв'язку чим комплексне теоретичне дослідження даного питання в українській правозастосовній практиці залишається актуальним.

Метою статті є розглянути проблеми захисту в Україні домашнього насильства та розглянути приклади зарубіжного досвіду запобігання даної проблеми. Із зазначеної мети дослідження окреслюється завдання, проаналізувати статистику домашнього насильства у світі.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство може мати багато причин, і в основі цього поведінки зазвичай лежать складні психологічні та соціальні фактори. Ось деякі з найбільш поширених чинників, які можуть призвести до насильства в сім'ї:

Низький рівень освіти та культури: люди з низьким рівнем освіти та культури можуть мати менш розвинену емоційну інтелектуальну сферу та не бути здатні до адекватної комунікації та вирішення конфліктів.

Стрес та депресія: стресові ситуації, такі як втрата роботи, бідність або проблеми зі здоров'ям, можуть стати причиною збільшення напруги в родині та призвести до насильства.

Надмірне вживання алкоголю та наркотиків: алкоголь та наркотики можуть знизити контроль за власною поведінкою, що може сприяти виникненню конфліктів та насильства.

Негативний досвід дитинства: люди, які були свідками або стали жертвами насильства у своїй родині в дитинстві, можуть відтворювати цю поведінку у своїх власних сім'ях [3, с. 236].

Гендерна нерівність: насильство в сім'ї може бути пов'язане з нерівністю між чоловіками та жінками, коли чоловіки вважають свої права та потреби більш важливими, ніж права та потреби жінок.

Негативні стереотипи про роль чоловіка та жінки в сім'ї: деякі люди можуть вірити, що чоловіки повинні бути сильними та контролювати своїх родин, а жінки повинні бути підлеглими та слухняними.

Проблема захисту від домашнього насильства є складною та багатогранною з наукової сторони, оскільки вона пов'язана зі сприйняттям суспільства, правовим регулюванням, психологією жертв та психікою насильника. Зокрема, науковці досліджують питання, пов'язані з розумінням механізмів виникнення домашнього насильства, його впливом на жертву та насильника, та можливостями протидії цьому явищу. Також важливим є дослідження законодавчих та правових засад, що регулюють запобігання та протидію домашньому насильству, оцінка їх ефективності та виявлення недоліків у їх роботі.

До інших наукових питань, що вивчаються у контексті проблеми захисту від домашнього насильства, можна віднести питання розуміння соціальних та культурних чинників, що призводять до насильства в родині, питання формування психологічної стійкості жертв та вивчення ефективних методів психологічної допомоги для їхнього одужання, а також питання впливу домашнього насильства на дитинство та підлітковий вік.

Загалом, вивчення проблем захисту від домашнього насильства потребує інтердисциплінарного підходу, що об'єднує знання з соціології, психології, права, медицини та інших наукових галузей. Такий підхід дозволяє зрозуміти складність проблеми та знайти оптимальні рішення для захисту жертв домашнього насильства.

Вчені з усього світу зосереджені на вивченні проблем захисту від домашнього насильства. Їх дослідження стосуються не тільки розуміння причин і наслідків домашнього насильства, але й розробки ефективних методів захисту від цього явища.

Одним із найважливіших відкриттів вчених є те, що домашнє насильство є комплексною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до її розв'язання. Для того, щоб ефективно боротися з цим явищем, потрібно враховувати психологічні, соціальні та економічні аспекти проблеми. Також вчені активно вивчають соціальні та культурні чинники, які можуть бути причиною домашнього насильства. Наприклад, дослідження показують, що культура, яка пропагує приховування сімейних проблем та мовчання про насильство, може сприяти збільшенню кількості випадків домашнього насильства.

Одним із способів захисту від домашнього насильства є розробка ефективних законів та правил, які забезпечують захист жертв. Дослідження показують, що країни з більш жорсткими законами щодо домашнього насильства мають меншу кількість випадків цього явища.

Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству можна поділити на кілька напрямків.

По-перше, багато країн приділяють особливу увагу профілактиці домашнього насильства. Наприклад, у США діє програма «Насильство не є моїм вибором», яка має на меті забезпечити дітей та дорослих інформацією про те, що робити, якщо вони стикаються з насильством. Також існують багато некомерційних організацій, які надають допомогу жертвам домашнього насильства та їх родинам.

По-друге, деякі країни приймають законодавчі акти, які дозволяють швидше та ефективніше реагувати на випадки домашнього насильства. Наприклад, у Великобританії було прийнято Закон про запобігання насильству від 2014 року, який надає можливість виносити захисні накази та охоронні накази без відкриття кримінальної справи. Такі накази можуть бути видані на період до 28 днів з можливістю продовження [4, с. 185].

По-третє, у деяких країнах діє система швидкого реагування на випадки домашнього насильства. Наприклад, у Швеції діє система, в рамках якої жертви домашнього насильства можуть отримати захист у спеціальних центрах, які надають житло, медичну допомогу та правову підтримку. Також у багатьох країнах діють безкоштовні гарячі лінії, де можна отримати консультацію та допомогу в разі насильства [5, с. 100].

За даними National Coalition Against Domestic Violence (NCADV) [6] кожні 9 секунд в США, жінка піддається домашньому насиллю. У середньому, близько 20 осіб на хвилину піддаються фізичному насильству. Протягом року, це відповідає більш ніж 10 мільйонів жінок і чоловіків. 1 з 3 жінок і 1 з 4 чоловіків стають жертвами, влюбій формі, фізичного насильства з боку родини за час всього життя. 1 з 5 жінок і 1 в 7 чоловіків стали жертвами грубого (побиття, нанесення тяжких тілесних пошкоджень) фізичного насильства. 1 з 5 жінок і 1 з 7 чоловіків у Сполучених Штатах були згвалтовані у своєму житті. Майже половина жінок (46,7 %) і чоловіків (44,9 %) були згвалтовані знайомими. З них 45,4 % жінок і 29 % чоловіків були згвалтовані чоловіком або дружиною. Діяльність дитячих соціальних служб в США орієнтовані не тільки на дитину, а й на сім'ю в цілому. Вони мають однакові цілі і виконують такі завдання: надання з боку держави сім'ї певної економічної самостійності; профілактика насильства над дітьми та жорстокого ставлення до дітей; створення різних інституційних форм опіки,

а також підтримка не інституційних форм, зокрема «громадських». У 1974 р. в США було ухвалено Закон «Про запобігання поганому ставленню до дітей і ліквідацію його наслідків». Відповідно до цього Закону був створений Національний центр з проблем жорстокого поводження з дітьми і проблем занедбаних дітей. Сучасна система служб захисту дітей в США включає чотири аспекти діяльності: повідомлення; розслідування; втручання; завершення справи. Також в США функціонують урядові й громадські комісії з розслідування випадків насильства, створено спеціальні будинки притулки, де змушені жити жінки з дітьми, які залишили свої домівки через жорстоке поводження [5, с. 98].

Цікавим є досвід Республіки Болгарії, яка вводить нові види стягнень для боротьби з домашнім насильством. Зокрема, у статті 14 Закону «Про адміністративні правопорушення та покарання» передбачено громадський осуд, який полягає в публічному осуді порушника перед трудовим колективом чи організацією, членом якої він є. В Республіці Болгарія захист від домашнього насильства забезпечується такими заходами: кривдник повинен утримуватися від вчинення насильства в сім'ї, а суд може заборонити йому знаходитися у спільному помешканні на певний термін. Також кривдникові забороняється знаходитися поблизу місць, де жертва зазвичай перебуває, на умовах, термінах та періодах, які визначаються судом. Суд може тимчасово змінити місце проживання дитини з родичем, який є жертвою насильства в сім'ї, або родичем, який не чинив актів насильства. Кривдник зобов'язаний пройти спеціальні програми, а жертві пропонується пройти реабілітаційні програми. Обмеження можуть застосовуватися на період від одного місяця до одного року, зауважує О.В. Баранова. Закон Греції «Про боротьбу із домашнім насильством» має на меті забезпечення захисту прав жінок та дітей, протидію фізичному та сексуальному насильству, а також допомогу жертвам домашнього насильства. Згідно з положеннями цього закону, заподіяння шкоди здоров'ю у сім'ї є обтяжуючою обставиною, а також криміналізоване сексуальне насильство щодо подружжя, інтимного партнера та тілесні покарання дітей. Закон передбачає заходи захисту жертв домашнього насильства, включаючи юридичний та фізичний захист, заборонний припис та програму психологічної корекції для кривдників. Закон має на меті покращення ситуації щодо домашнього насильства в Греції та захист прав жінок та дітей, які є найбільш уразливими групами населення [7, с. 286].

В законодавстві Індії використовується поняття «побутове насильство», яке означає насильство, що виникає між двома людьми в сім'ї. Це може стосуватися не тільки подружжя, а й дітей, батьків, бабусь та дідусів. Точне визначення цього терміну дається в Законі «Про захист жінок від насильства в сім'ї» (2005), який захищає жінок від фізичного, емоційного, сексуального та економічного насильства, а також словесних образ. Насильство, спричинене незаконними вимогами надати посаг, також є формою побутового насильства і є розповсюдженим в країні [7, с. 286].

Більшість країн, що розглядалися, вжили значних заходів для запобігання випадкам домашнього насильства, і це насамперед пов'язано з ратифікацією міжнародних договорів, що стосуються боротьби з домашнім насильством, та прийняттям національних законодавчих актів. Україна також повинна врахувати досвід взаємодії між поліцією Великої Британії та громадою у протидії домашньому насильству. Це особливо важливо для нашої країни, де проблема домашнього насильства є надзвичайно актуальною.

Важливою частиною дослідження є розгляд способів протидії домашньому насильству. До таких способів можна віднести забезпечення ефективної правової захисту для жертв, підвищення рівня освіти та інформованості про домашнє насильство, підтримку жертв та їхніх дітей, а також здійснення профілактичних заходів для запобігання домашнього насильства.

Зокрема, важливо забезпечити доступ жертвам до різноманітних служб та організацій, які можуть надати необхідну підтримку та допомогу. До таких служб можуть відноситися центри психологічної підтримки, телефонні гарячі лінії, поліція та судові органи. Також важливо забезпечити розвиток інструментів та механізмів для виявлення та припинення домашнього насильства, зокрема, за допомогою превентивних програм та кампаній.

Висновки. У цій статті було проаналізовано проблему домашнього насильства з різних сторін та розглянуто можливі шляхи її протидії. Загалом, важливо зрозуміти, що домашнє насильство є складною проблемою, яку необхідно розв'язувати комплексно та системно, залучаючи до цього різноманітних фахівців та громадських організацій.

Дослідження питання сімейного насильства у різних країнах світу показує, що ця проблема має серйозні наслідки для жертв, такі як загроза життю та здоров'ю, психологічна травма, яка може негативно вплинути на подальше життя. Особливо серйозними є наслідки для дітей, які стали свідками або жертвами насильства.

У Європі законодавство в цій сфері в основному базується на положеннях Стамбульської конвенції, а також на спільних соціальних цінностях, таких як здоров'я та життя особи, спокій та благополуччя родини. [4, с. 187]

На мою думку, досвід Європи є дуже корисним для України в боротьбі з домашнім насильством. Важливо вивчити та проаналізувати цей досвід з метою уникнення можливих помилок та впровадження корисних напрацювань. Також важливо забезпечити співпрацю з міжнародними організаціями та партнерами, щоб отримувати необхідну підтримку та експертну допомогу у вирішенні цієї проблеми. У подальшому, це допоможе забезпечити безпеку та добробут кожного члена нашого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Фіалка М. Домашнє насильство – фонове явище чи злочин? *Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству*: матеріали міжнар. круглого столу (м. Київ, 27 верес. 2019 р.) Київ, 2019. С. 176–179.
2. Герасименко Г.В. Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки. *Демографія та соціальна економіка*. № 1 (32). 2018, 43–57 с.
3. Valentyna Myronenko, Anzhela Kaliniuk, Kateryna Kutsyk, Anastasiia Zadorozhna, Inna Kovalenko. Social and legal protection of orphans and children left without parental care under martial law. *Cuestiones Politicas* Vol. 41, № 77(2023) P. 227–242.
4. Собко Г.М., Пацалова О.О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, том 2. 2019. 184–187с.
5. Ломакіна О.В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1.
6. UN Handbook for Legislation on Violence against Women. The Advocates for Human Rights: URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation.
7. Дмитрашук О.С. Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству. *Юридична наука*. № 1(103)/2020. 2020, 284–290 с.